

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הרב יצחק בירך דסקל

לקבלת הגליון במייל: טל: 052-7611435 | y.b.daskal@gmail.com

בס"ד, גליון רמ, פרשת שופטים, תשע"ז

בית דין צדק "בינת המשפט" בני ברק

זכות יוצרים

האם אדם יכול לאסור לכתוב עליו ספר

ובו יבואר: א. אם אדם יכול למנוע מחבירו לצלם אותו, או לצייר אותו. ב. האם אדם יכול למנוע מחבירו להעתיק חידושי תורה שלו. ג. האם אדם יכול למנוע מחבירו לכתוב עליו ספר. ד. ההבדל בין טענת פסקת לחיותי, לבעלות ממונית. ה. איזה דברים יכול אדם יכול לאסור בנדר ובשבועה על חבירו. ו. מסר שיעור, או העלה על הכתב מה שאמר, האם יכול למנוע מהשומעים, או ממי שראה את הכתוב, לעשות מזה ספר.

הנידון

"כתבתי ספר על אדם גדול מאוד, שיש הרבה ללמוד ממעשיו ומהנהגותיו, ומדרכיו. כששמע זאת האדם הגדול, אמר לי שאינו מניח לי להדפיס את הספר. נפשי בשאלתי, האם יש לאדם זכות למנוע מאחר לכתוב עליו ספר מדין זכות יוצרים שיש לאדם. כלומר, אין אנו דנין האם ראוי לעשות כן לצער אדם, זו שאלה של דין אונאת דברים, ויתכן שאסור מדין אונאה, אבל אנו שואלים האם יש לאדם מדין חושן משפט, מדין תביעה ממונית, לאסור זאת, בטענה שהוא בעלים על עצמו, ומי שלומד ממעשיו, יש לו זכות יוצרים על עצמו, ויכול למנוע הדפסת הספר ללא הסכמתו מדין בעלות ממונית.

תשובה

אין לאדם בעלות ממונית, לאסור על אחרים ללמוד ממעשיו, ולכתוב עליו ספר וכדו'.

ביאור התשובה

תשובת רבי יוסף חיים זוננפלד בצילום אדם נגד רצונו

והנה בכלל שאלה זו, הוא, האם יכול אדם למנוע מחבירו לצלם אותו, והאם יש לו בעלות על התמונות שצילמו אותו. וצדדי הספק, האם יש לאדם זכות יוצרים על עצמו, ויש לו תביעה ממונית על הצלם, ואפילו אם יצייר אחד תמונת פניו, הרי הוא מרויח מצורתו, או שאין לאדם זכות יוצרים על עצמו כאשר אחר עושה תמונה ממנו.

והנה שאלה זו של צילום, נשאל הגאון הגדול רבי יוסף חיים זוננפלד צ"ל על ידי רבי שלמה סובל צ"ל, ומביאו בספרו שלמת חיים (חושן משפט סימן מו). והביא השואל כמה ראיות לאסור: א. דאמרו כיצד

הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו (בבא מציעא לה, ב), היינו שאין להרויח ממון על ידי ממון חבירו, וגם כאן, הוא מרויח מקלסטר פניו של האדם שצילם אותו. ב. דפסק המחבר (יורה דעה שדמ, י), מי שצויה שלא יספדוהו, שומעין לו, [הגם שלא צויה בעת שהיה שכיב מרע, דאז שייך מצוה לקיים דברי המת], משמע לכאורה דאדם יכול לאסור על חבירו שלא יעשה איזה עסק עמו שלא בדיעתו נגד רצונו. ג. בענין זה נהנה וזה לא חסר, כתבו התוס' (בבא בתרא יב, ב ד"ה כגון), דדוקא בדיעבד אם דר בחצר חבירו באופן שהוא נהנה ואין הבעלים חסרים, אין צריך להעלות שכר, אבל לכתחלה אסור לדור בחצר חבירו שלא ברשות, והא הדין כאן אסור להנות מגופו של האדם ללא רשותו.

ועל זה השיבו רבי יוסף חיים זוננפלד צ"ל בקצרה, וז"ל "אין זה בפרתו של חבירו, כי אם על ידי מעשה עצמו. ואם יציירו מדעתו, וכי יוכל לאסור עליו. אין אדם אוסר דבר שאינו ברשותו של חבירו" עכ"ל.

תוכן דבריו, דבעלות ממונית, ותביעה ממונית מחבירו, יכולה להיות רק בדבר שיש לאדם כח למנוע מחבירו שיעשה זאת, מחמת בעלותו. כגון למנוע מחבירו להכנס לרשותו, או להשתמש בחפציו וכדו', אבל דבר שאין בכח אדם למנוע מחבירו, אין שייך תביעה ממונית. כי זוהו שאינו יכול למנוע ממנו לעשות זאת, הוא הוכחה שאין לו בעלות כלל, ובמקום שאין לו בעלות, אין לו תביעה ממונית, ולכן, כיון שאינו יכול לאסור על חבירו לצייר דמותו, מוכח, שאין לו בעלות על מעשה זה, לפיכך אינו יכול לתבוע שום תביעה ממונית על מעשה זה. העולה מזה: מכיון שאין אדם יכול לאסור על חבירו שיציירו, או שיצלמו, לפיכך אין לו שום בעלות ממונית על מי שצילם אותו, או צייר אותו.

ביאור שיטת רבי יוסף חיים זוננפלד צ"ל

אלא שדבריו צריכים עוד ביאור, מנין באמת שאינו יכול לאסור מדין בעלות ממונית לצייר צורתו. על זה כתב הטעם, שאין אדם אוסר דבר שאינו ברשותו. וכונתו, דבדיני נדרים, אדם יכול לאסור על חבירו להשתמש בקרקעו ובמטלטליו, וכן יכול לאסור על עצמו שלא יעשה פעולה פלונית, אבל אין אדם אוסר על חבירו, דבר שאינו שלו, כידוע (יורה דעה רכה, א. ועוד). והנה, פעולת הציור היא מעשי ידי חבירו, ואין אדם יכול לאסור בדין נדר או שבועה על חבירו לצייר בידינו מה שירצה, כי ידי חבירו אינם שלו, וחבירו אינו נכנס לתוך רשותו, וכיון

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

משפט, קנו), כמו כן יתכן שאסור להעתיק ולפסוק חיותו מדבר שעשה בעצמו.

אבל דברי רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל באים לדון, אינם מדין פסקת לחיותי והשגת גבול, אלא האם לאדם יש בעלות ממונית על גופו, עד כדי כך, שיכול למנוע מאחרים לציירו או לצלמו, ועל זה פשיטא ליה שאין לאדם בעלות על עצמו לענין זה שאסור לאחר לצלמו, והוא הדין לצייר אותו. אבל גם רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל מודה, שאם כתב אדם על עצמו ספר ביוגרפיה, שיתכן שיש איסור להעתיקו, ואפילו להעתיקו בכתב, ולא מדין בעלות, אלא מדין השגת גבול, שכיון שכתב ספר ויכול להרויח ממנו, אתה נוטל ממנו ממונו, והוא בכלל טענת פסקת לחיותי שחז"ל אסרו לפתוח חנות סמוך לחבירו, והוא ענין אחר לגמרי. ועוד אולי יש לאסור מדין זכות יוצרים, שיש לאדם בעלות על יצירה שעשה, מה שאין גופו אינו בדין זכות יוצרים.

ועיין בשו"ת בצל החכמה (חלק ד, סימן פה) שלמד מדברי רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, היתר להעתיק ספר חבירו, ולפי האמור, אינו שייך כלל לנידון דידן. ולפי זה, צלם שצילם תמונות, וכותב שאסור להעתיק אותם, יתכן שיש בידו לאסור מדין פסקת לחיותי, ומזכות יוצרים, ואינו ענין כלל לנידון דידן.

העולה מזה: יתכן שאסור להעתיק דסקים של חבירו וכדו', אפילו שאינו יכול לאסור עליו מעשה זה בנדר ושבועה, דהאיסור הוא מטעם השגת גבול או מדין זכות יוצרים. שכל דבר שעשה אדם להרויח ממנו, אסור ליטול ממנו, כשם שאסרו לפתוח חנות ליד חבירו. או מדין זכות יוצרים שהוא בעלים על יצירה שלו.

אין אדם יכול לאסור בנדר על חבירו לפתוח חנות לידו והנה אדם שפתח חנות, ויכול למנוע מחבירו לפתוח חנות לידו באופן המבואר בחושן משפט סימן קנו, כגון שאינו בן עירו, ואסר בעל החנות בנדר או בשבועה על חבירו שלא יפתח החנות, הנדר לא חל, ואם יפתח חנות לא יעבור בלאו דנדר.

דמה שאסרו חכמים על חבירו לפתוח החנות, הוא מדין פסקת לחיותי, שהוא תקנת חכמים שלא יגזול פרנסתו, אבל אין לשום אדם בעלות על חבירו שלא יפתח החנות, אלא אם פתח חנות בחצר חבירו, אבל ברשות הרבים שאינה בבעלותו, אינו יכול לאסור עליו לפתוח חנות, אבל מונע ממנו מדין טענת פסקת לחיותי.

ועוד, דאם עבר חבירו על דברי חז"ל, ופתח חנות ליד חבירו, בודאי אין לחבירו שום תביעה ממונית ברווח של זה שפתח חנות, כי לא

שבדין נדרים אינו יכול לאסור על חבירו לצייר דמותו, מוכח, שאין לו בעלות על מעשה זה, ממילא הוא הדין צילום, דמאי שנא ציור מצילום, מעשה זה, הוא מעשה חברו ולא מעשה שלו.

ועל פי זה מבואר מדוע לא התייחס רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל למקורות שכתב השואל, כי באמת, הם אינם ענין לזה כלל, דהראיה שהביא מהא דאמרו אין הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו, אינה שייכת לכאן, כי שם הוא מרויח ממש, על ידי ממון חבירו, מה שאין כן כאן הוא מעשי ידי עצמו.

וכן הא דציוה שלא יספידוהו, אין זה איסור מדין בעלות ממונית, ואין זה איסור ממש כלל, שהרי אם יאסור שיספידוהו, אין המספיד עובר בלאו דנדרים, אלא זה ענין מוסרי בלבד.

וכן הא דזה נהנה וזה לא חסר, הוא שימוש ממש בחצר חבירו, ויכול לאסור על כל אדם בנדר להכנס לרשותו, מה שאין כן במצלם אותו, אינו יכול לאסור את ידי חבירו. סוף דבר, כדי לדעת האם יש לאדם בעלות ממונית, יש לברר האם יכול לאסור על חבירו מעשה זה בנדר ושבועה, דאם אינו יכול, בודאי אין לו שום בעלות ממונית על מעשה זה, מלבד בטענת פסקת לחיותי כפי שיבואר להלן.

ובתשובה הנ"ל מביא ששאל את הגאון הרוגאצובי זצ"ל והראה לו כמה מראה מקומות שמראה הוא ממשות, ולעניות דעתי לא נתכון הגאון לאסור ממש, אלא לציין שיש מקומות שיש למראה ממשות. ולמעשה, אין ספק שדברי רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל קילורין לעינים. וכך הלכה.

העולה מזה: אין אדם יכול לאסור על חבירו בנדר או בשבועה, אלא דבר שהוא ברשותו, ולכן אינו יכול לאסור על חבירו לצייר דמותו או לצלם אותו, כי הוא מעשי ידי חבירו ולא מעשיו, אם כן מוכח, שאין לו בעלות על מעשה זה, ולכן אין לו שום תביעה ממונית.

העתקת דיסקים וכדו'

וצריך לדעת, דאין ללמוד מזה היתר להעתיק דיסקים וחבורות שקונה אדם מחבירו, מטעם שהם מעשי המעתיק, ואין בעלות לאדם על מעשי חבירו. דאין זה ענין כלל וכלל לנידון. ואבאר את דברי, דהנה, מה שדנו הפוסקים בדין העתקת דיסקים וצילום ספר חבירו, הוא מדין השגת גבול וטענת פסקת לחיותי, דהיינו, שאם עשה אדם חיבור או דיסק של שירים שיש בזה רווח ממוני, ואחד קנה אותם ממנו, יש לדון האם מדין השגת גבול מותר לו להעתיק את מעשיו, כמו שאסרו חז"ל לפתוח חנות ליד חנות חבירו אם אינו בן אותו עירי (חושן

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

נידון דידן

לאור המבואר, בנידון דידן שאדם למד ממעשי אדם גדול, וכתב עליו ספר, אין לאדם הגדול שום בעלות ממונית על זה, שהרי אינו יכול לאסור לאדם לכתוב עליו ולהביץ מפעולותיו שום דבר, והוא ממש כמו שאינו יכול למנוע מלהסתכל עליו או לצייר אותו, וזה פשוט.

דינים העולים

- א. מכיון שאין אדם יכול לאסור על חברו שיציירו, או שיצלמו, לפיכך אין לו שום בעלות ממונית על מי שצילם אותו, או צייר אותו.
- ב. אין אדם יכול לאסור על חברו בנדר או בשבועה, אלא דבר שהוא ברשותו, ולכן אינו יכול לאסור על חברו לצייר דמותו או לצלם אותו, כי הוא מעשי ידי חברו ולא מעשיו, אם כן מוכח, שאין לו בעלות על מעשה זה, ולכן אין לו שום תביעה ממונית.
- ג. יתכן שאסור להעתיק דסקים של חברו וכדו', אפילו שאינו יכול לאסור עליו מעשה זה בנדר ושבועה, דהאיסור הוא מטעם השגת גבול או מדין זכות יוצרים. שכל דבר שעשה אדם להרויח ממנו, אסור ליטול ממנו, כשם שאסרו לפתוח חנות ליד חברו. או מדין זכות יוצרים שהוא בעלים על יצירה שלו.
- ד. אף על פי שיכול למנוע מחברו לפתוח חנות לידו, מכל מקום, אינו יכול לאסור עליו בנדר, כי אין לו בעלות עליו, וכן אין לו תביעה ממונית על רווחים של חברו.
- ה. כתב דברי תורה שלו על גבי הכתב, אסור לאחר להשתמש בהם ללא רשותו, אבל אמר בעל פה חידושי תורה, ואחד ששמע כתב, אינו יכול למנוע ממנו להרויח מהם.

נטל ממנו כלום. אבל יש לו תביעה שיסגור את החנות, בטענת פסקת לחיותי. וזכור כלל זה, כי הרבה טעו בזה.

העולה מזה: אף על פי שיכול למנוע מחברו לפתוח חנות לידו, מכל מקום, אינו יכול לאסור עליו בנדר, כי אין לו בעלות עליו, וכן אין לו תביעה ממונית על רווחים של חברו.

להעתיק חידושי תורה שכתב אחד

והנה הגאון הבית יצחק (יורה דעה חלק ב סימן עה), כתב בפשיטות, שאדם יכול לאסור להעתיק חידושי תורה שלו, כי הוא בעלים על מה שכתב. והנה לאור המבואר לעיל, יסוד הדבר תלוי אם אדם יכול לאסור על חברו בנדר הדבר הזה. והנה אדם אינו יכול לאסור שיסתכלו עליו, וכעין זה אמרו (פסחים כו, א) קול מראה וריח אין בו משום מעילה, וכן פסק הרמב"ם (מעילה ה, טז), אבל אדם יכול לאסור שלא ילמדו מכתביו שכתב, שהם בבעלותו.

ונראה בסברא, דכל זה דוקא אם עשה מעשה, וכתב את חידושי התורה שלו, שאז הם שלו, בזה יש דין זכות יוצרים, או גם טענת השגת גבול אם יכול להרויח מהם, אבל מי שמסר שיעור, ואחד השומעים שמע את דבריו וכתב אותם, אין מוסר השיעור יכול למנוע מהלה להדפיס את דבריו. לא מיבעיא מדין נדר ושבועה, בודאי אינו יכול לאסור עליו כמבואר לעיל, שהוא מעשי חברו, אלא אפילו זכות יוצרים אין לו, כי לא עשה מעשה ממשי, וכן טענת השגת גבול אין כאן, כי לא עשה מעשה, ולא העלה על גבי הכתב את דבריו, והשומע הוא שעשה מעשה, לכן אין מוסר השיעור יכול לטעון השגת גבול.

ושמחתי שראיתי כדברינו מפורש בשו"ת אגרות משה (אורח חיים, חלק ד, סימן מ, אות יט) שכתב שאין לאדם בעלות על מה שאומר, אבל אם כותב או מקליט יש לו בעלות על מעשה זה מדין השגת גבול, עיין שם.

העולה מזה: כתב דברי תורה שלו על גבי הכתב, אסור לאחר להשתמש בהם ללא רשותו, אבל אמר בעל פה חידושי תורה, ואחד ששמע כתב, אינו יכול למנוע ממנו להרויח מהם.

גליונות משך חכמה וגליונות איש חסד היה
 מלבד גליון בינת המשפט, אנו מפרסמים בכל שבוע גליון עם
 ביאור על המשך חכמה, וכן גליון עם סיפורים מדהימים של
 איש החסד.
 לקבלת הגליונות חינם: y.b.daskal@gmail.com